

Príbeh prastarej krajiny

Pohľad Liptáčky, ktorá sa zatúlala na anglický vidiek

Kde bolo tam bolo..., bola raz jedna krajina. Tá krajina sa rozprestierala na ostrovoch na severozápad od Francúzska, dobývali ju Vikingovia a Rimania, na jej poliach hrdlačili Anglosasi, panovali jej dobrí i zlí králi, žili v nej takí i onakí ľudia. Dnes je to krajina, v ktorej sa stretávajú všetky národnosti sveta, farby pléti a vierovyznania. Ľudia prichádzajú za prácou, vzdelaním či skúsenosťami. Ja som bola jednou z nich.

Anglický konzervatizmus

Múdra kniha hovorí: konzervatizmus je neschopnosť alebo nevhoda akceptovať zmeny. A čistokrvní Angličania takí sú. Ozlomky bránia výstavbe novej mestskej časti, nedopusťtia na chalúpku, aj keď sa už nakláňa na jednu stranu, ponechajú starý dub, hoci je už napoly vyschnutý. Niekedy sa stane, že sa znenazdajky ocitnem pár desaťročí dozadu. Starší manželia si s úsmevom frčia v edľa nás na diaľnici na starom Morris Minor, oproti sa rúti hipisácky Volkswagen camper, v diaľke zapíska parný vlak a oblohu križujú dvojkoľníky z leteckého múzea v Duxforde. Ak chcete zablúdiť ešte hlbšie do minulosti, stačí nahliadnuť do niektorého z kaštieľov či hradov a ponoriť sa do osudov ich majiteľov, spoznať ich bežný život. Nazrime do jedného z nich, ktorý stojí na pastvinách za dedinkou Long Melford. Kráčame k nemu milú dlhou alejou starých stromov cez lúky plné huňatých oviec. Do kaštieľa opäť zavítala rodina Johna Cloptona z dynastie Tudorov, ktorých príchod signalizuje zvuk stredovekých píšťaliek a rohov. Je šesťnásť storočie, kedy všetci páni búrlivo diskutujú o reforme náboženstva a ako to ovplyvní ich osudy. V kaštieli je živo, z kuchyne sa šíri vôňa pečeného mäsa a koláčov pre panský stôl. Kuchári dostanú len svoju kašu či z zeleninový vývar. V ďalšej miestnosti sa múti maslo, vyrába syr, každá troška sa využije, nič sa nevyhodí. Veľa žien pradiť ovčiu vlnu a farbí v cibulovom odvare. Hlavne vlna po-

mohla rodine Cloptona zbohatnúť, ako aj celej dedine. Na dvore sa kuje, zbija, robota len zdriedkakedy utíchne. Je jún, ovce čoskoro stratia svoje kabáty a v poliach sa chystá seno. Nenájde sa nik, kto by mal voľné ruky, ani deti. Tie sa musia učiť remeslu, hoci občas odbehnú, aby sa zahráli a zabudli na povinnosti... Takto vyzerá každoročná demonštrácia tradičného života na pansve Kentwell.

O niektoré kaštiele a parky sa stará organizácia National Trust. Tieto kupuje od majiteľov, ktorí

Dedinka Kersey v Suffolku

Chalúpka v poliach s typickou slamenou strechou

Zelené monumenty

Snáď neexistuje charakteristickejšia črta pre anglickú krajinu ako sú živé ploty. Sú jednoducho všade. Odhaduje sa, že celkovo merajú vyše 800-tisíc kilometrov. Gerald Durrell raz napísal, že stačí odmerať tridsať krokov dlhý úsek tradičného živého plotu a spočítať v ňom druhy drevín. Ich množstvo by sa malo zhruba rovnať počtu storoch. Zdá sa to neuveriteľné, ale tento fakt sa zakladá na podrobnom starostlivom výskume. Pri zakladaní živého plotu totiž roľník použije jeden, najviac dva druhy drevín. Po rokoch sa v plote uchytia i ďalšie semená zanesené v truse vtákov alebo zahranbané hľadavcami, ktoré na ne nakoniec zabudli. A tak niektoré z týchto plotov ohraničujú pastviny a polia viac ako tisíc rokov. Stredovekí ľudia k nim prechovávali hlbokú úctu, lebo verili, že v nich žijú

si nemôžu dovoliť platiť vysokú daň z dedičstva. Väčšinou však zostávajú žiť v časti kaštieľa, pričom zvyšok je zreštaurovaný a prerobený na múzeum, ktoré dokumentuje históriu rodu, približuje osudy ich členov a umenie vtedajšej doby. V našej dedine je takýmto kaštieľom Melford Hall, v ktorom žije Sir Richard Hyde-Parker so svojou rodinou. Veľká časť domu, záhrad a pastvín je prístupná pre návštevníkov a dobrovoľníci, ktorí tu pracujú, vám potichu pošepkajú aj tie najskrytejšie tajomstvá z jeho histórie.

škratkovia, elfi a iné čarovné bytosti a spájali s nimi množstvo svojich tradícií a povier. V nedávnej minulosti boli živé ploty prekážkou pre poľnohospodárov, a preto sa časť týchto prastarých zelených monumentov rozbágrovala. Dnes sa však trend mení, a kam sa pozriem, vidím zakladanie nových, ktoré sa čoskoro stanú ďalším domovom pre spevavce, ježkov, lasičky a mnohé iné živočích, ktoré sa starajú o rovnovahu v krajine a sú nenápadnými pomocníkmi pre roľníka.

Možnosť výberu

Pozývam vás na nákup. V supermarkete na nás však odvrátiť zazerá globalizácia: jablká z Nového Zélandu, paradajky zo Španielska. Ľudia sa pýtajú: „A u nás nerastú?“. Rastú. Ak si chce zákazník vybrať, môže si. Treba len odbočiť podľa značky „Farm Shop“ a po trochu hrboľatej ceste zamieriť k stanu uprostred ovocného sadu, kde usmieva mladá farmárka predáva ovocie a zeleninu tradičných odrôd, džem, med, ovocné nápoje, domáce pivo, víno, cestoviny, koláče, zmrzlinu a kôpu ďalších dobrôt. Ak si trúfate ponáhľať stuhnuté údy a potešíť sa z vône záhrad a sadov, sta-

Tradičná vidiecka architektúra (Suffolk)

čí jej povedať, že si chcete ovocie Pick your own (nabrať sami). Môžete si vybrať len tie najkrajšie, najčervenejšie jablčká, najšťavnejšie hrušky, najvoňavejšie maliny... a zaplatíte menej, keďže ste sa toľko snažili. Na okolitých farmách kúpite miesťne vyrobené sýry, mäso a ďalšie nevyhnutnosti, väčšinou produkty *Free range* (voľne pasúcich sa zvierat).

Ak však neodoláte africkej káve alebo oceňujete kvalitný indický čaj, celkom lokálne sa žiť nedá. Aj tu ale existuje možnosť výberu. Moje obľúbené kakao označené *Fair trade* a *Organic* na krabíčke vysvetľuje: „Toto organické kakao je vyrobené z najlepších kakaových zŕn, ktoré vyrástli v tieni stromov dažďového pralesa. Kúpujeme ho priamo od miestnych farmárov a platíme

im viac, ako by dostali za obyčajné konvenčné kakao... Zloženie: 100-percent organický kakaoový prášok (certifikovaný podľa medzinárodných štandardov Fairtrade).“ Inteligentným ľuďom čoraz viac záleží na zdraví, budúcnosti svojich detí a ľudí tretieho sveta. Siahnu po výrobkoch bez chemikálií, a hoci zaplatia o trochu viac, podporia, aby aj ľudia ťažko pracujúci v poliach boli spravodlivo odmenení.

Dobrý pocit

Jeden zaujímavý dôvod, prečo sa tu v krajine nepovažuje toľko odpadu ako u nás, sú obchody neziskových organizácií. Pracujú v nich obdivuhodní ľudia, dobrovoľníci, ktorých stovky hodín strávených ťažkou prácou odmení dobrý pocit, že pomohli zachrániť ľudí či zvierat.

Viďačne vám poďakujú, keď im prinesiete staré knihy, oblečenie čo už vyšlo z módy, alebo iné nepotrebné haraburdy, ktoré by sa možno zišli niekomu inému a nemusia skončiť na skládke. Sú predávané za veľmi nízku cenu a vyzbierané peniaze sa venujú na pomoc ľuďom v ťažkých životných situáciách, na prevádzkovanie zvieracieho útulku a ďalšie dôležité veci. Ak chcete v takom obchode pomôcť, veľmi radi vás privítajú. Väčšinou v nich robia starší ľudia, ktorí chcú viesť aktívny život, nájsť si priateľov a urobiť dobrú vec pre nás všetkých. Mali by sme im byť za to vďační.

Lenka Milonová
Foto: autorka

ABECEDA života a životného prostredia

Tm. Trhovisko s babkami predávajúcimi zeleninu, ovocie a kvety, remeselníkmi so svojimi výrobkami, gazdami s jalovicami, ovcami a hydinou. Taký obyčajný náš trh bez monumentálnej tržnice, bez morských rýb, vietnamských predavačov, čínskych výrobkov, rôznych haraburd, cárachov a šmeliny. Poctivý s minimálnou dávkou nepoctivosti (s hádzucim sa viačičným kaprom v premočenom primrznutom papieri na labilnej váhe). Raz za čas blší trh (blšík) s predajom nepotrebných vecí za babku, ktoré ešte niekto môže využiť skôr, než sa stanú neseparovaným odpadom (dnes nahrádzaný dovezeným treťoradým tovarom z druhej ruky – Second handom). Pod trhom si málokto predstaví veľký biznis, burzy cenných papierov, trhovú ekonomiku vymyslenú možno už Sumermi, Jozefom v Egypte, prípadne Angličanmi okolo roku 1750. Spomeniem si však na článok 55 Slovenskej ústavy, podľa ktorého naše hospodárstvo je založené na sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomike. I keď tuším, čo chcel autor týchto slov vyjadriť, priznám sa, že ich nechápem, no rád si ich nechám od kohokoľvek chápaťšieho vysvetliť. Ekologickú trhovú ekonomiku?

Učiteľ. Šíriteľ poznatkov, skúseností, názorov a viery, ktoré sme ochotní počúvať/čítať, prijať, osvojiť si ich a možno i šíriť ďalej v nemodifikovanej alebo modifikovanej podobe podľa výsledkov vlastného hľadania pravdy. Sumerský Enki, egyptský Thot, grécky Prométheus... Nemusi ísť len o ľudí (bytosti) s učiteľskou kvalifikáciou, z ktorých nie všetkých radím medzi učiteľov, tak ako medzi environmentalistov neradím niektorých absolventov environmentalistiky v službách síl zameraných proti starostlivosti o životné prostredie – environmentalistiky (za environmentalistu považujem každého, kto sa vedome stará o životné prostredie, aj keď po takom označení netuží alebo o ňom nevie). Učiteľia môžu byť aj vaši majstri a cechmajstri, kolegovia i iní súkmeňovci, ktorých myšlienky vás môžu oslaviť a ovplyvniť. Bez hanby ich prevzatia, lebo sú správne alebo sa viete s nimi stotožniť. S niekoľkými učiteľmi som pobudol len krátko, no výrazne ovplyvnili môj život, moje myslenie a konanie. Niektorých som ani nestretol, mohol by som začať Buddhom, Ježišom Kristom, Konfúciom, Zoroastrom... Komenským a jeho univerzitou. Z tých, s ktorými som prešiel kus cesty za svetlom s vďakou spomeniem aspoň Miša Lukniša, Palka Plesníka, Emila Mazúra, Ľuda Mičiana, Miška Zaťka, Oskara Ferianca, Ivana Cibulca, Milana Pa-

canovského, Joža Vicela, Vlada Panoša, Laca Miklósa... (nech mi žijúci i nežijúci prepáčia familiárne oslovenie ako prejav úcty alebo priateľstva a ďalší, že som ich nespomenul). Medzi učiteľov radím aj svojho otca a starého otca. Pritom aj učiteľia majú svoje chyby, veď kto ich nemá, nech hodí kameňom. Stretol som aj antiučiteľov demagóga v a hegemonov hrubého zmanjelskej alebo buldozkej tváre, s tendenciami ponačať mentorovať, poučať o užitočnosti hlúposti, pateticky presvedčať o pravdivosti ľú a správnosti neosvedčených dogiem (nielen v kasárňach). Spoznávanie druhej zatienej až nečistej strany judáškeho groša s matným leskom vám zase odhalí, čo sa nepatrí robiť. Avšak za svojich učiteľov ich nikdy neoznačím a do smrti nebudem považovať. Právi učiteľia učia dobro – hľadanie pravdy. Hosanna.

Voda. Podmienka života, troška vodíka a kyslíka (H₂O) zamiešaná do krvi, mlieka a vína. Zložka životného prostredia v rôznych skupenstvách, pre mnohých ako samozrejmosť bežného života, pre smädných prioritní nedostatok, pre dehydratovaných jedinú túžbu, pre utopenčov osud, pre vododisponovateľov vábivý biznis, pre viaceré organizmy ich environment. Prie-zračná, číra, osviežujúca a životodarná substancia, ale aj kálna, zápachajúca, eutrofizovaná a choroboplodná kvapalina. Živá voda, neživá voda a oživená voda. Dobrá (pitná/nezávaďná) a zlá (nepitná/závaďná), ale stále základná potreba a stavebná látka organizmov, vrátane človeka, ohraničená ich telesnou schránkou a geniálne neopakovateľne zmiešaná s ich kôpkou sušiny. V rozprávke sa hovorí: „Sol' nad zlato.“ K tomu by sme mali nerozprávko pridať: „Voda nad sol'. A ten kyslík nad všetko.“

Zdravie. Predpoklad bytia, o ktorom pri rôznych rozvinutých spôsoboch a podmienkach diagnostikovania chorôb dnes viacerí lekári tvrdia, že každý ho má narušené. Teda niet úplne zdravého človeka. Ak to pripustíme, potom môžeme rozlišovať ľudí zdravších od menej zdravších, resp. správnejšie chorých od menej chorých. Kým prvých možno trápi rakovina, tí druhí môžu z ničoho nič zomrieť na srdcový infarkt alebo mozgovú porážku – mŕtvicu. Tisíce ďalších lomcuje zimnica malárie, sfarbuje na žltu hepatitída, dusí astma alebo tuberkulóza, trápi alergija už pomaly na všetko, pripravuje na smrť strata imunitného systému vplyvom HIV (AIDS). Milióny ľudí hynú od hladu a smädu, žijú – živia nielen za hranicou chudoby, ale na hra-

nici biologickej existencie. Pritom deľba nadprodukcie a premena zbraní na chlieb sa nečrta ani na horizonte. Hráme svoj vabank bez ľúosti. Na opačnej strane dobro myseľne so súcitom zbierame korunky-euráčky-doláriky na dobročinnosť pod symbolom červeného kríža alebo červeného polmesiaca, žltého narcisu, rôznych humanistických, filantropických až altruistických organizácií, namiesto toho, aby sme zmenili systém hodnôt a prerozdelenia výsledkov nášho mračieho úsilia, zamenili lesklé nechutné nábojnice za chutnú skyvu, ničiacie drogy za uzdravujúce lieky, zlobu za ľudskosť a lásku. Pomôž si človeče, aj Boh ti pomôže, ale bez zbraní a násilia, ktoré splodí len násilie. Len tak, v mene dobra a dobrého zdravia nás všetkých chorých. A možno tak raz všetci vyzdravieme a zdraví aj zomrieme. Pax vobiscum.

Život. Zátrak na Zemi, s ktorým sa nemôže pochváliť každá planéta, ak nejaká taká životodarná niekde vôbec existuje. Možno existovala, ale život na nej zanikol. Vplyvom ekologickej nestability, likvidáciou jeho environmentálnych podmienok - premenou životného prostredia na neživotné prostredie samotnými organizmami alebo pohromami, prípadne vonkajšími vplyvmi z okolitého alebo vzdialenejšieho kozmu (zrážkou vesmírnych telies, žiariním, zmenou gravitácie, výbuchom, rozpadom...). Napriek tomu, že väčšina náboženstiev a filozofii vedie ľudí k Schweitzerovskej úcte k životu (u džinistov a vegánov pre ostatných až nepochopiteľne), túžba po moci a mamone s podporou hedonistických ideológií preferujú len vlastný život – samolúbosť a rozkoš, na ostatnom živote im nezáleží a dokonca navádzajú k jeho likvidácii (v prípade ohrozenia vlastných záujmov vedome až zúri vo spojení s výrobou prostriedkov ničenia nielen priamo života, ale aj životného prostredia). Zabíjanie sa dokonca stalo globálnou záľubou (najrozšírenejším športom), i keď na vlajkách dnes nezobrazujeme lebku so skříženými hnatmi, ale symboly života a hviezdy mieru. Často len ako prejav proklamácie a populizmu, orientované väčšinou len na ľudí, resp. ich vybranú (vyvolenú/zvolenú) skupinu. Mnohé druhy živočíchov a rastlín ničíme ako „zbytočné“ (nevyužiteľné, protivné, neprijemné, zavádzajúce, nebezpečné...). Žili sme spolu s nimi tisícročia a možno práve oni umožnili náš vývoj (priamo alebo v rámci podmienok ekosystémov). Možno práve ich vyhnutie prispieje k vyhnutiu človeka ako druhu. Preto sa úcta k životu stala hlavnou zásadou environmentalizmu – nádeje nášho žitia a prežitia.